

Natalia STANCU

Piese de Zelenka și Drábek

A fost o vreme când știam o mulțime de lucruri despre teatrul ceh (și slovac). Nu e vorba numai de faptul că la noi se jucau cu succes dramatizări după *Bravul soldat Švejk*, piese de Čapek (inclusiv *R.U.R.* și *Mama*, pe lângă *Rețeta Makropoulos*) și texte de Oldřich Danek, Jan Otcenasek, Nataša Tanska, ori de Zahradnik, Solovič, Bukovcan. Dar urmăream cu interes programul și experimentele unor instituții de profil din Praga – Činoherni, Na Zbradli – ori inventivitatea scenografică din lumini a lui Jan Svoboda și eram impresionați de ecoul turneului occidental al spectacolelor lui Otomar Krejča; de acel *Lorenzaccio*, cu trupa de la Za Branou, reîncărcat contestatar în actualitate, în care protagonistul, jucat de minunatul Jan Triska era însoțit de un revelator „Dublu“.

Citeam în aceeași grilă, cu admirație, piese de Smočeč, Hrubin, Topol (îmi amintesc, în mod deosebit, de *Sfârșit de carnaval* în *Avant-Scène*) și aflasem câte ceva despre Vaclav Havel – scriitorul disident a cărui operă aveam s-o descoperim, după 1990, prin traduceri și prin mai multe montări românești.

În ultimii 15 ani, însă, fluxul informației – și, cu atât mai mult cel al unor elemente de real interes – s-a rupt.

Or, iată, acum, în „Săptămâna teatrului ceh“, efect al proiectului „Invazia Europei“, puntea prinde a se reface. După o reprezentație a Teatrului „Arca“, după o expoziție de scenografie, după o prezentare a Kamilei Černá (de la care am aflat, vai, că vechea gardă de dramaturgi, eroică, a fost lăsată în uitare), avem la dispoziție două piese din noul val.

Volumul *Teatru ceh de azi* (apărut în Editura UNITEXT) propune atenției *Povestea unei nebunii obișnuite* (2001) de

TEATRU CEH DE AZI

Petr Zelenka
POVEȘTEA
UNEI NEBUNII OBIȘNUITE

David Drábek
BALERINELE ACVATICE

ANTOLOGII

Peter Zelenka și *Balerinele acvaticе*, piesă din 2003 a lui David Drábek. Așadar, doi autori din generația de mijloc, care se bucură de notorietate nu numai la ei în țară, unde au obținut mai multe premii și care au contribuit la impunerea lor ca dramaturgi și în calitate de regizori și animatori ai unor teatre. Piesele care ne parvin prin traducerea îngrijită și, uneori, chiar ingenioasă a Lidiei Nasincova, poartă amprenta formației de scenariști de film a celor doi scriitori, cu bune, cu rele. (Cert, secvențialitatea foarte la îndemână și la modă, dar nu întotdeauna avantajoasă pentru dramă, este mult mai bine stăpânită sub semnul unei viziuni atotcuprinzătoare și emoționante de către Zelenka.)

Ambele piese demarează abrupt și, totodată, insolit.

În *Povestea unei nebunii obișnuite* personajul Peter e obsedat de iubita de care s-a despărțit. Dornic să obțină un filtru de amor, în loc să rupă o șuviță din părul acesteia, el taie, din greșeală, o meșă grosolană din podoaba capilară a unei mătuși, o femeie imobilizată la pat. Sarabanda situațiilor și a gesturilor țărănite (din ce în ce mai neverosimile și absurde) crește în progresie geometrică... Prietenul Muscă, la capătul unui lung șir de eșecuri sentimentale, recurge la serviciile sexuale ale... aspiratorului și ale chiuvetei... Părinții lui Peter nu au cum să-i vină în ajutor, pentru că nici ei nu se simt prea bine. Tatăl are, se pare, Alzheimer și, în mod sigur, o tinichea de coadă. Dar va găsi, întâmplător și temporar, liniștea lângă o sculptoriță părăsită de partener. Mama lui Peter, singura ființă branșată la prezent, urmărită de marile cauze planetare – va ajunge la ospiciu... După un periplu lung și chinuit, Peter se va autoîmpacheta și se va lăsa trimis, într-un colet, pe direcția Cecenia. O opțiune de viață în coadă de pește, ironică și amară, căci solidarizarea unui biet tip din Europa Centrală cu bunele cauze de pe meridiane atât de depărtate pare oarecum ridicolă...

În *Balerinele acvaticе (Aquabelles)* de Drábek – câțiva prieteni se întâlnesc regulat (*hobby* care îi individualizează și îi unește) la un bazin, unde practică dansul acvatic. În acest spațiu al lor, și numai al lor, trăiesc o stare de izolare de restul lumii. Simt, poate, că înving regulile gravității sau chiar oprobriul societății (unul dintre ei este și *gay*). Pavel e revoltat de inconștiența „porcilor din Europa Centrală”, de ușurința cu care se uită trecutul și de pericolul cancerului consumist al lui Big Brother. Kajetan – vedetă TV, care beneficiază de venituri mari, nu și de orgoliul de a face emisiuni de bună calitate, are probleme conjugale; atât cu ultima dintre soțiile lui, cât și cu cel din urmă partener erotic al său (căci teleastul e atras de ambele sexe). În semn de protest că nu i s-a dat atenție, soția lui Kajetan înhite o cartelă SMS, iar partenerul homo își găsește un alt companion – și tânăr, și fără burtă, și pus pe muncă, ca să-l poată duce în vacanță în Croația. Filip, cel mai introvertit dintre toți, atras de soția prietenului, va rămâne nonstop – pedepsindu-se? – în bazin, până când va căpăta piele între degete și se va transforma într-o vidră...

În modalități aparte, contrariante, dramaturgii cehi panoramează original formele și sursele unei acute crize umane. Această criză – cu potențial exploziv de deviere, violență și alienare – are la bază, sugerează ei, inerții naționale („jocul cu baloanele spumei de bere”) dar, mai ales, tare, practici schizofrenice ale trecutului care au lăsat sechele. Așa, de pildă, Peter și părintele său se jucau, cu ani în urmă, de-a împușcarea „cu degetul” a demnitarilor pe care erau obligați să îi conducă, cu urale, la aeroport. Tatăl lui Peter ar vrea „să își piardă

vocea" pe care a împrumutat-o, o viață, prezentatorului jurnalelor de actualități propagandistice.

Eroii pieselor din volum resimt efectele nocive ale globalizării – ca uniformizare, anulare a individualității, manipulare. Și mai simt inconștiența cu care semenii lor devin o pradă ușoară a *gadget*-urilor societății de consum și, mai ales, a omnipotenței mass-media (cu mesaje manipulate și spectacole aducătoare de rating, care sunt, însă, inspirate de tragedii umane și naționale, cutremurătoare și cronice). Peter e sufocat de mama sa cu tăieturi din ziare – și eroul doarme, nu pe pat, ci pe ținutii de carton pline cu „breaking news“.

Mai toate personajele care însușesc universul noii dramaturgii cehe sunt încărcate de un acut sentiment de insecuritate. Sentimentul de periclitare, sentimentul că fiecare se află la o gravă răscruce sau chiar la un *dead-end* pare a proveni, cu deosebire, din eșecul vieții personale, intime. Deteriorarea relațiilor umane la nivelul familiei și al cuplului erotic sau conjugal, neputința comunicării: faptul că soții, părinți și copii, iubiții, descoperă că nu se cunosc cu adevărat și că nu se iubesc. De aici pornesc și unele gesturi extreme (hiperbolizate metaforic): căderea în misticism, izbucniri protestatere și de violență, frecvente devieri sexuale și mai ales comportamentale; clacări psihice, derivă în nebunie; evadările. (În chip simbolic, Filip se retrage într-un alt mediu, într-un alt regn biologic. O respectabilă Bunică se volatilizează și ea, în zbor.)

Sunt, aceste piese, pline de bizarerii, situații și eroi ciudați, stranii, „inșani“, devianți, frizând patologia sau imaginația bolnavă, fantasmaticul apocaliptic. Sunt aceste personaje „crazy“ – semne ale unor individualități ce se sustrag comportamentelor standard, limbajului reductiv și mai ales resemnării morale. Sunt construiți din carne, nervi, dureri și suferințe. Dar sunt, mai ales, construcții artificiale, metafore ce „cad peste adevăr“ într-un registru grav și cel mai adesea de umor negru. Măștile acestor personaje, oricât de neobișnuite, sunt mai umane decât chipul societății la care se raportează. Sunt expresia paradoxală și absurdă a autenticității și sensibilității umane rănite, deformată, pervertite chiar, dar încă vii; sunt expresia rezistenței la realități și la o normalitate care este, de fapt, normalitatea unei „lumi pe dos“: arbitrară, sterilă, dezaxată. (În acest sens mi se pare inspirat titlul scurtei prefetei a Mariei Reslova – „Prin nebunie la o rațiune sănătoasă“.) Și nu întâmplător, suprema valoare a personajelor rămâne, mai presus de dezabuzare, *iubirea*, în forma ei autentică, înaltă. Singura sursă adevărată pentru producerea unor minuni. (Manechinul pe care și l-a procurat Muscă, în scopuri sexuale deloc ortodoxe, se va însuși. O variantă grotescă a Galateei!)

Dominantele estetice ale pieselor din volumul recent apărut țin de modalități ce demarează, înșelător, ca „felii de viață“ și deviază spre „construcții“ metaforice și simbolice; structuri pe muchia de cuțit a realului cu imaginarul, suprarealismul și fantasticul. Și, totodată, pe muchia plânsului cu râsul. Dramatice, piesele lui Zelenka și Drábek, au o comicitate à la *Malec*, rămân acuzat grave, chiar atunci când stârnesc amuzamentul.

Mizând intens pe ironie amară, pe un persiflaj „cool“ și pe grotesc, în linia lui Hašek – Kundera, dar încorporând și sugestii ale pieselor hiperrealiste, în linia producțiilor de la Royal Court, sau a peliculelor „horror“ americane – autorii cehi argumentează o formă a absurdului dramatic ce individualizează Europa Centrală.